

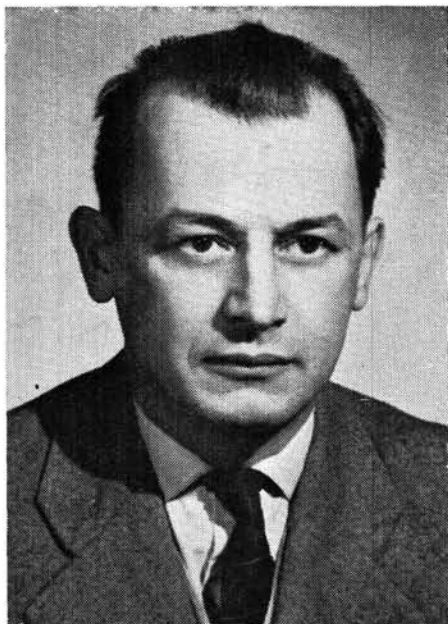
GOMBOCZ ISTVÁN

1921 — 1973

Vannak távozások, amiket szinte lehetetlen tudomásul vennünk; még köztünk él, dolgozik az örökké tevékeny GOMBOCZ István, s máris rá kell döbbernünk, hogy fiatalon, alkotó ereje teljességében, tevékenységének felfelé ívelő szakaszában végső búcsút vesz mindnyájunktól. Halála a hazai röggöt védő katona hősi helytállását idézi: munkahelyén az utolsó pillanatig kitarzott, pedig már tudomásul kellett vennie a végső intést. De ő a rá jellemző akaraterővel befejezte soronlevő munkáját, majd csendben távozott, s élete utolsó órájában tekintetével még egyszer átfogta az otthont, a kedves budai tájat.

Ki is volt a mi szeretett barátunk és munkatársunk? Honnan jött és mit végzett, mit alkotott?

Már családi hagyományai, az otthoni légkör szinte predesztinálták arra, hogy a magyar művelődés ügyének kiemelkedő, alkotó munkása legyen. Édesapja Gombocz Endre, a botanika egyetemi tanára, a magyar flóra, föld, táj, tudománytörténet nagynevű kutatója volt, nagybátyja pedig, Gombocz Zoltán, a világhírű nyelvészprofesszor, az Eötvös Kollégium egykori kiváló igazgatója. Gombocz István a jogi tanulmányokat választotta, 1940—1944 között a budapesti Tudományegyetem hallgatója volt. Diplomátának készült, disszertációjának témáját a nemzetközi jog köréből merítette. Előbb államtudományi doktorátust szerzett, majd 1947-ben „Sub auspiciis Rei Publicae” avatják a jogtudományok doktorává. Már diákkorában behatóan foglalkozott a nyelvekkel, s a háborús években is járt Ausztriában, Csehszlovákiában — Svájcban pedig nyári egyetemem végzett. Minden arra vallott, hogy egy kivételes képességű és műveltségű fiatalember lép arra a területre, ahol népét és hazáját a legjobb-

ban és leghívebben tudja szolgálni. 1947-ben a Külügyminisztérium munkatársa lett, majd féléves hollandiai ösztöndíjat kapott. 1949-ben a bukaresti magyar követség attaséjaként dolgozott, 1950/51-ben pedig a Külügyminisztérium jogi és konzuli, illetve nemzetközi jogi osztályára nyert beosztást. Innen került át 1951 végén az Országos Levéltárba, majd a következő év elején intézményünkhöz, az Országos Széchényi Könyvtárba.

Az, hogy pályát változtatott, tulajdonképpen csak látszat volt. Gombocz István csakhamar a Nemzeti Könyvtár ún. Nemzetközi Kapcsolatok Osztályára került, melynek rövidesen — 1957-től — vezetője lett. Már az ő munkájának látható eredményeképp nyilvánították az osztályt Nemzetközi Csereszolgálatná, s ennek kapcsán országos csereközpontná. Így, ebben a keretben vált e kiváló jogász a magyar művelődésügy, a hazai és nemzetközi könyvtári élet egyik vezető diplomatájává.

Gombocz István rendkívül sokat tett az Országos Széchényi Könyvtár külföldi kapcsolatainak fejlesztése érdekében. Munkája eredményeképp a könyvtár immár 60 ország 450 intézményével áll cserekapcsolatban, s 120 magyar könyvtár számára továbbítja a külföldi könyveket és folyóiratokat. Különösen sokat fáradozott azon, hogy a külföldi hungarikumokat begyűjtse a Nemzeti Könyvtár számára, s ugyanakkor a világ minden tájára eljuttassa a magyar tudomány és irodalom termékeit. Személyében a nagy műveltségű, széles horizontra látó könyvtáros a haza és a nagyvilág tudománypolitikai, művelődéspolitikai szolgálatát úgy hozta szintézisbe, hogy igazi humanistaként mindig azt kutatta, ami összeköt, nem pedig azt, ami elválaszt.

Így lett ragyogó értelmében és fáradhatatlan tevékenysége nyomán a kiadványok cseréje a népeket és művelődéseket összekötő híd, s ő maga ennek az emberhez és tudóshoz méltó szép szolgálatnak igazi nagykövete.

De így vált nemzetközileg is a magyar könyvtárügy egyik legismertebb és legelismertebb reprezentánsává. Kezdetől fogva aktívan vett részt a Magyar Könyvtárosok Egyesületének munkájában; s mint elnökségi tag, az IFLA-val — a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségével — kapcsolatos ügyek felelőse lett. Nemzetközi tekintélye olyan nagy volt, hogy az IFLA Kiadványcsere Bizottsága előbb a titkári funkció ellátásával bízta meg három évre, majd három évig elnöke volt ennek a testületnek. E megbízatását 1972-ben, a budapesti IFLA-konferencián újabb három évre hosszabbították meg.

De nemcsak az IFLA, hanem az UNESCO is igénybe vette munkáját, szolgálatát. A Magyar UNESCO Bizottság egyik legaktívabb tagjaként dolgozott az UNESCO nemes céljainak érdekében; azok közé tartozott, akiket e világ-szervezet legjobb hazai munkatársaiként tart majd nyilván a művelődésügy és tudománypolitika története. Mindeme érdemeiért kormányzatunk a „Szocialista kultúráért” kitüntetésben részesítette.

Az elmúlt két évtizedben Gombocz István számos ország, többek között Anglia, Ausztria, Bulgária, Jugoszlávia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjetunió könyvtáraiba, nemzeti csereközpontjaiba és tudományos intézeteibe látogatott el. Szavát, érveit Európában, de kontinensünkön túl is értették, értékelték.

De ha magánemberként szabadságra utazott: akkor is kutatta az együttműködés, a kapcsolatok teremtésének minden lehetőségét. Bármerre járt is, a

könyvtárak látogatása, a tudósok, írók, szerkesztők, könyvtárosok felkeresése útiprogramjába tartozott.

Tudományos munkássága, értekezései, cikkei, bibliográfiái, kritikái — számuk több mint százhusz — mind a nemzetközi összefogás nagy ügyének szolgálatában íródtak és kerültek publikálásra. A belső témakör az Országos Széchényi Könyvtár cseréjének ügye, annak minden nemzetközi problémája; a következő a szomszédos szocialista országok hungarika kérdéseinek vizsgálata; majd egy újabb kör: Európa és e haza kapcsolata; végül a számára is kitáruló „nagyvilág”, a fejlődő, haladó népek és országok még tágabb közössége.

Pontossága, filológiai hitelessége szinte közmondásszerű volt. Évkönyvünk számára készült, ma már posthumus tanulmányát: az IFLA Nemzetközi Kiadványcsere Bizottságának negyven éves működését ismertető összefoglalását is a megbízható adatfeltárás, a tiszta értelem, a minden elfogultságtól mentes gondolkodás jellemzi.

Hazafiság és nagyvilágiság, műveltség, jogi ismeretek, lenyűgöző nyelvtudás, a valóságot figyelő okos magatartás, a jog feltétlen tisztelete, az emberi kapcsolatokba vetett hite voltak azok a fényes csillagok, amik útján irányították. És mi kellett még ehhez? Szorgalom, kitartás, akarat, olyan szervezőképesség, amivel kevesen rendelkeznek. És becsület, szerénység, jóság. Mindaz, ami benne, Gombocz Istvánban testet öltött.

És ezek után milyen módon emlékezünk róla mint munkatársról, vezetőről? Szolgálatkész volt, segítő szándékú. Példamutató a türelemben, a humanista megértésben. A közösség — amit maga körül formált — erre az igazi emberségre emlékezik vissza legmelegebb szívvel, értő értelemmel.

S amikor jó barátunkra, feledhetetlen munkatársunkra, Gombocz Istvánra emlékezzünk, legméltóbban Illyés Gyula szavaival vehetünk tőle búcsút: „Ilyesmi a mi dolgunk is. Ápolni, továbbfejleszteni az egészséges, szabad közösséget, amelyben a magyar nyelv kerengeti az embervédő eszméket, nemcsak annak a tizenötmillió embernek, akiket a tüzetes statisztikák magyar anyanyelvűnek rubrikáznak: mindenkinek, aki — bármely nép fiaként — magyarul is ért . . . A patrióta jogot véd (voltaképp nem is a maga népéét, hanem az Emberét, az Emberiségét).”

Ilyen értelemben volt Gombocz István a nemzetközi kapcsolatok gondolatának harcosa, szolgálója. Szíve fiatalon szűnt meg dobogni, de eszményei, eszméi tovább élnek. Ez az ő öröksége: ezt hagyta az ittmaradottakra, a későbbi generációkra.

Haraszthy Gyula